

POSUDEK BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Typ posudku: *oponentský*

Autor/ka práce: Michal Ježek

Název práce: Sociální exkluze pohledem obyvatel vyloučených lokalit, sociálních pracovníků a úředníků

Vedoucí práce: doc. Milan Tuček, prom. mat., CSc.

Oponent/tka: Mgr. Hana Pacáková

Navržené hodnocení: velmi dobře

Zdůvodnění Vašeho hodnocení práce (zejména výhrad a kritických připomínek) rozepište podle níže uvedených kritérií.

1. Je cíl práce (výzkumná otázka) jasně formulován a odpovídají mu závěry? Je práce vhodně strukturována?

Výzkumné otázky jsou jasně formulovány na několika místech práce. Vzájemně si tyto formulace odpovídají a nejlépe jsou shrnuty v úvodu:

„Hlavním cílem práce je zjistit, jak je na sociální exkluzi a vyloučené lokality v obci nahlíženo samotnými sociálně vyloučenými a lidmi, kteří se podílejí na vytváření integrační politiky v obci a její uplatňování v praxi. Zajímá mě, jak obyvatelé vyloučených lokalit a experti vnímají problematiku sociální exkluze a jakým způsobem se k ní staví. (1) Dále se budu zabývat příčinami vzniku vyloučených lokalit (2) a sociálními vazbami uvnitř těchto lokalit. (3) Pokusím se odpovědět na otázku, jaké jsou praktické kroky v řešení problému sociální exkluze a vyloučených lokalit. (4) A také se zaměřím na to, kým je integrační politika v praxi vykonávána. (5)“ (Ježek, 2014, str. 3) ¹

Domnívám se však, že vytyčené cíle jsou pro rozsah bakalářské práce příliš ambiciózní.

Výzkumných otázek, které si autor klade je příliš mnoho a jsou každá sama o sobě velmi komplexním problémem. Vzhledem k tomu pak není rozboru jednotlivých otázek dán dostatečný prostor a autor se v jednotlivých kapitolách většinou smíří se závěrem odpovídajícím jeho předporozumění situaci vycházejícím z teorie, případně z jeho osobní zkušenosti jako obyvatele Žatce. Každý z takto komplexních problémů je pak v práci popsán max na jedné až dvou stranách v empirické části, kde autor často jen porovná své zjištění se zjištěním výzkumu GAC a neuvádí srovnání s dalšími zdroji z teorie. Celkově pak analytická část působí dojmem, že uvedené problémy nejsou diskutovány a analyzovány dostatečně.

Práce vhodně členěna na část teoretickou, metodologickou a empirickou. Práci nechybí také závěr, použitá literatura, seznam příloh a přílohy v podobě scénáře rozhovorů a charakteristik respondentů.

Závěry práce odpovídají vytyčeným cílům jen částečně. Domnívám se, že první a hlavní cíl práce nebyl zcela naplněn. Autor v teorii dobře definuje sociální exkluzi. Podle Rosgerse jako „... vyřazení z ekonomického života a zamezení přístupu k hmotným i nehmotným zdrojům společnosti, k politické moci i sociálním stykům, odsouzení k chudobě, sociální a kulturní izolaci.“ (Ježek, 2014, str. 6) a podle Mareše jako „... nemožnost vyloučených realizovat svá občanská, politická a sociální práva, jejich izolaci od většinového proudu společnosti, což vede k narušení její soudržnosti a sociálních

¹ pozn. citace vytučeny oponentkou pro větší přehlednost cílů práce

vztahů uvnitř ní...“ (Ježek, 2014, str. 6) V práci však **není uvedeno jak konkrétně k tomu dochází u autorem, zkoumané cílové skupiny vyloučených** a jak vyloučení reflektují sami o obyvatelé, úředníci a sociální pracovníci, ačkoliv to si stanovuje autor jako hlavní cíl své práce: „*Hlavním cílem práce je zjistit, jak je na sociální exkluzi a vyloučené lokality v obci nahlíženo samotnými sociálně vyloučenými a lidmi, kteří se podílejí na vytváření integrační politiky v obci ...*“ (Ježek, 2014, str. 3) Empirická část se však zabývá pouze rozбором jednotlivých problémů obyvatel vyloučených lokalit jako je bydlení, informovanost, funkce prostředníka apod., ale **neřeší samotné vnímané postavení sociálně vyloučených**. V práci mi chybí rozbor otázek jako: v čem konkrétně jsou vnímání většinovou společností jako sociálně vyloučení, proč a jestli se za sociálně vyloučené považují oni sami, jaké jsou konkrétní důsledky jejich vyloučení. Náznaky se v částech rozhovorů objevují, ale v práci celkově nejsou příliš diskutovány. Na co se analýza zaměřuje ve velké míře je vzájemný vztah Romů a úředníků, to však není uvedeno jako zkoumaný problém.

2. Opírá se autor/ka o dostatek literatury relevantní tématu práce? Využívá i cizojazyčné texty?

Rozhodně ano.

Autor cituje dle ČSN ISO 690 (01 0197) platné od 1. dubna 2011 a činí tak pečlivě s výjimkou toho, že v některých případech autor neuvádí konkrétní stránky díla, ze kterých čerpá.

Celkem je ve zdrojích uvedeno **36 odkazů**, z toho **8 cizojazyčných titulů**.

Zdroje a citace jsou částečně zatíženy převahou publikací od Mareše (Mareš, 2002, 2004, 2006a, 2006b) a Ivana Gabala a jeho agentury GAC (Gabal, 2010; GAC 2006a, 2006b, 2009). V kontextu celé práce to však nevidím jako důvod k větším výhradám. Autorovi bych snad jen vytkla jednu drobnost, že tituly stejných autorů nemá seřazeny dle roku vydání.

Způsob práce s literaturou zejména v teoretické části práce považuje za jednu ze silných stránek předkládané práce.

3. Jaká je kvalita použitých dat nebo zdrojů (včetně jejich výběru, sběru a popisu) a metod jejich analýzy?

K použité literatuře viz. bod 2, tyto teoretické zdroje považuji za dostačující.

Výhrady mám ke zdroji v podobě samotných vybraných respondentů. Jako zdroj dat pro výzkum si autor zvolil zástupce obyvatele dvou sociálně vyloučených lokalit, úředníky a sociální pracovníky. Jak už napovídá samotný název práce, je ambicí autora tyto tři skupiny porovnávat v jejich pohledech a postojích k sociální exkluzi. Konkrétně však provádí rozhovory pouze s **3 zástupci romské osady** – konkrétně třemi ženami (z nichž jedna je matka samoživitelka) a **2 zástupci ubytovny** z nichž jeden je bývalý trestanec a druhý bývalý pracovník v uranových dolech.

Domnívám se, že uvedený vzorek je **silně diverzifikovaný** na to, aby mohl ve výzkumu poskytnout výpovědi, ze kterých je možné vyvozovat závěry o tom, jak obyvatelé vyloučených lokalit vnímají sociální exkluzi. A to hned z několika důvodů:

- 1) samotná romská osada a ubytovna, jsou jak autor sám v práci uvádí výrazně odlišná prostředí, ve kterých jejich obyvatelé žijí ve zcela odlišných společenstvích. Obyvatelé osady jsou více jako rodina, oproti obyvatelům ubytovny, kde je každý více sám za sebe. Respondenti v jedné skupině sociálně vyloučených respondentů jsou tak výrazně odlišní už jen kvůli místu, ve kterém žijí.

2) zároveň se silně odlišují životními situacemi, ve kterých se nacházejí. Sociální exkluze a z ní vyplývající problémy které řeší bývalý trestanec lze jen těžko srovnávat s problémy romské matky samoživitelky a vyvozovat z nich obecně závěry o vztahu sociálně vyloučených k úředníkům, jak to autor činí.

3) Respondenti z řad obyvatel osady jsou pak pouze romské národnosti a pouze ženy. Proč ve zkoumaném vzorku chybí romští muži, není v práci uvedeno.

4) Jako zástupci úředníků jsou pak vybráni pouze jeden úředník a jedna úřednice, přičemž oba mají zkušenosti s funkcí vedoucího odboru sociálních věcí. Situaci úředníků tak autor hodnotí pouze na základě dvou rozhovorů úředníků ve specifickém postavení.

5) K těmto dvěma úředníkům jsou pak vybráni tři zástupci z řad sociálních pracovníků – dva pracovníci v neziskových organizacích a jedna pracovnice azylového domu. Část z nich pak má dlouholetou praxi (úředník a sociální pracovnice), ostatní jsou na svém postu méně než rok.

Oceňuji, že autor zmiňuje všechny výše uvedené okolnosti v přehledné tabulce o respondentech na konci celé práce. Zároveň chápu jeho snahu zahrnout do zkoumané problematiky co nejvíce pohledů. Domnívám se však, že zde je to na úkor výpovědní hodnoty a možnosti vyvozování závěrů o situaci úředníků, sociálních pracovníků a sociálně vyloučených ve vztahu k sociální exkluzi. Domnívám se, že by zde pomohlo, kdyby se výběr respondentů zúžil např. pouze na úředníky a romské obyvatele osady, kde by se autor dotazoval jak mužů, tak žen nebo by mohl vybrat pouze ženy- matky. Cílovou skupinu by pak nebylo možné obecně nazývat „sociálně vyloučené“ jednalo by se např. pouze o sociálně vyloučené Romy, ale vyšší a homogennější zastoupení zkoumaných skupin by dávalo větší možnost vyvozování závěrů.

Oproti tomu mi v práci **chybí pohled samotných majitelů nemovitostí**, ve kterých obyvatelé vyloučených lokalit bydlí, vzhledem k tomu, jak často je v práci na jejich roli v problematice sociálně exkluze Romů upozorňováno. Např. „*Vytváření romských domů je dáno i přístupem soukromých vlastníků domů účelově pronajímajících byty speciálně sociálně slabým obyvatelům města z důvodu neochoty finanční investice do rekonstrukce domu a daní přednosti snadnému výdělku na úkor sociálně vyloučených neschopných sehnat si finančně dostupné kvalitní bydlení.*“ (Ježek, 2014, str. 11) Podobně je účelové nastavování nájmu majiteli popisováno **na straně 15, str. 17, str. 20, str. 21-22, str. 38-39.** Jejich pozici je v práci tudíž věnováno poměrně hodně prostoru ve smyslu popisování jejich vykořisťování romské obyvatele, ale jim není dán prostor se k celé problematice vyjádřit.

4. Jaká je kvalita argumentů, o něž autor/ka opírá závěry, k nimž dospěl/a?

Vzhledem k množství otázek které si autor klade a které rozebírá jen částečně, samotné závěry pak někdy působí jako pouhé zopakování tvrzení z úvodu a teoretického úvodu.

Např. výňatek z teorie o stigmatizaci Romů a problémech s bydlením: „*Romové jsou většinou společnosti posuzováni jako ti, kteří nejsou ochotni se asimilovat, nejsou primárně bráni jako občané, ale jako příslušníci jiného etnika. Jsou mnohdy vytlačováni z dobrých lokalit sousedskou nevráživostí nebo nastavením vysokého nájmu...*“ (Ježek, 2014, str. 8) A podobné tvrzení ze závěrů autora: „... Respondenti i přes svoje snahy nemohou sehnat lepší bydlení, než jaké mají teď. Je to dáno nedostatkem financí a v případě Romů také stigmatizací, jež je vylučuje z běžného trhu s byty... Pokud vysoké nájemné, jež je mnohdy účelově nastaveno soukromými majiteli domů, přivádí nájemníky do finanční pasti, je nutné, aby město zajistilo sociální bydlení určené sociálně potřebným jedincům a rodinám.“ (Ježek 2014, str. 47)

V některých případech se analýza jeví jako selektivní a hodnotově zaměřená. Autor např. popisuje rasistické vnímání Romů, které dokládá i citací sociálního pracovníka ze studie GAC: „Pro členy majoritní populace není hlavním problémem kriminalita Romů...ale spíše každodenní rutinní život, kdy jedna ze skupin dráždí pouhou svou přítomností druhou, která ji pocituje jako vetřelce do prostoru svých rutinních aktivit“ (Ježek, 2014, str. 19) Současné **ale vůbec neproblematizuje rasistický postoj úředníků** „Já to řeknu slušně, to jsou méně chytrí lidé, inteligence někde jinde, zájem někde jinde a rozhled omezený. Já je jako nesoudím, nehodnotím, prostě takoví jsou. (pracovnice OSV) (Ježek, 2014, str. 27) Naopak tento pohled autor přijímá jako objektivní fakt.

5. Jsou v práci autorova/autorčina tvrzení a zjištění jasně odlišena od tvrzení a zjištění převzatých?

Většinou ano. Někde jsou na konci odstavců dovětky, u kterých není jasné, zda jde o autorovo tvrzení nebo zda je to tvrzení na základě literatury. Např.: *“Nejobsáhlejší výzkum těchto lokalit byl proveden na objednávku MPSV pro společnost Analysis & Consulting Ivana Gabala [GAC 2006a], ze kterého při mém výzkumu vycházím, a je pro mě základním pramenem při identifikaci vyloučených lokalit ve městě Žatci. Při studiu Romů je si však třeba uvědomit, že ne všichni, kteří žijí v sociálně vyloučených lokalitách, jsou Romové a že ne všichni Romové jsou sociálně vyloučení. Romové nevyklučuje ze společnosti jejich etnicita, ale past bídy, do které byli uvrženi.”* (Ježek, 2014, str. 8) Zde mi například není jasné, zda je poslední věta odstavce tvrzením autora nebo závěrem výzkumu GAC.

6. Jaká je úroveň odkazového aparátu, jazyka a dalších formálních náležitostí?

Úroveň odkazového aparátu a použitého jazyka práce je nadprůměrně dobrá.

Celá práce je napsána vytříbeným stylistickým způsobem a celkově se velmi dobře čte.

7. Jiné přednosti a/nebo nedostatky, které neodpovídají výše uvedeným kritériím (jsou-li jaké).

Dle mého současně autor málo reflektuje svou pozici výzkumníka a sebe jako obyvatele Žatce. V úvodu autor uvádí, že *„Jako působiště mého výzkumu jsem si vybral město Žatec, a to proto, že odtud pocházím a můžu tedy říci, že obec a její obyvatele znám, mám rámcový přehled o všech částech města a dostatečně se v něm orientuji. Při spolupráci s komunikačními partnery také předpokládám, že mohou být vstřícnější k někomu, koho buď přímo znají, nebo vědí, že on zná jejich sociální situaci.“* (Ježek, 2014, str. 2) Dostatečně však nereflektuje své možné ovlivnění, zaujatost a neschopnost vidět specifika a odlišnosti zkoumané lokality.

Dále nechápu způsob konstrukce scénáře pro jednotlivé rozhovory. Nevidím v nich jednotlívou linii, která by měla vycházet z hlavních výzkumných otázek. Trochu to působí, že se autor jednotlivých skupin (obyvatel sociálně vyloučených lokalit, úředníků a pracovníků) ptá každé trochu na něco jiného.

Problematika sociálně vyloučených občanů se zde silně míchá s rasismem a obecným postojem k Romům v České republice.

Celkově však oceňuji, že se autor pustil do tak náročného tématu a podařilo se mu jej zpracovat poutavým způsobem.

8. Náměty na diskuzi při obhajobě práce.

Prosila bych autora, zda by při obhajobě mohl zmínit, zda v průběhu výzkumu mluvil také s romskými muži a případně s majiteli nemovitostí ve vyloučených lokalitách.

Zároveň by autor mohl zkusit naznačit odpovědi na otázky, které mi explicitně chyběly v analýze: V čem konkrétně jsou zkoumaní jedinci vnímání většinovou společností jako sociálně vyloučení a proč? Na základě čeho je většinová společnost vylučuje, co konkrétně jim vadí? Považují se za sociálně vyloučené i oni sami a v čem konkrétně? Jaké jsou konkrétní důsledky jejich vyloučení?

Celkové hodnocení práce: velmi dobře

Datum: 10.6.2014

Podpis:

